

Albert Einstein. Einstein Seyahatnamesi: Uzakdoğu, Filistin&İspanya 1922-1923**

Melda Özen *

14 Mart 1879, Wüttemberg doğumlu teorik fizik profesörü Albert Einstein'ın¹ Uzakdoğu, Filistin-İspanya'ya seyahati boyunca tuttuğu seyahat günlüklerini okuyucuyla buluşturan bu kitap, ünlü fizikçinin hiç bilinmeyen yönlerine dikkat çekmektedir. 2018 yılında Princeton University Press tarafından *The Travel Diaries of Albert Einstein: The Far East, Palestine, and Spain, 1922-1923* özgün adıyla basılan kitap, Türkiye'de 2019 yılının Eylül ayında Kronik Kitap tarafından *Einstein Seyahatnamesi: Uzakdoğu, Filistin&İspanya 1922 - 1923* başlığıyla okuyucuya sunulmuştur. Kitabı yayına hazırlayan Ze'ev Rosenkranz Einstein'ın seyahat günlüklerinin orjinal metinlerine tercümelerin yanında yer vermiştir. Bu kitapta seyahat günlüklerinin dışında Einstein'ın ziyaret ettiği ülkelerin o dönemde basınlarında yer alan haber metinleri, Einstein'ın şahsi belgelerinde yer alan ek kaynaklar, diplomatik raporlar, diğer katılımcıların yazdıkları, hatıratları ile ilgili kaynaklara notlar kısmında yer verilmiştir. Ayrıca Einstein'ın gidip gördüğü yerler hakkında yazdıklarını açıklamaya yönelik ek bilgiler verilerek, resimler ve haritalar ile okuyucunun seyahatnamedeki bütünlüğü yakalaması sağlanmaya çalışılmıştır. Kitabın ilave metinler bölümünde ise Einstein'ın seyahati boyunca gönderdiği mektuplar, kartpostallar, ziyaret ettiği ülkeler hakkında yazdığı makaleler ve yaptığı konuşmaların metinlerine de yer verilmiştir.

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi. meldaozn@gmail.com).

**İstanbul: Kronik Kitap, 2019. ISBN: 978-605-7635-14-3, 351 sayfa.

Einstein, Kaizo-Sha Yayınevi Müdürü Sanehiko Yamamoto'dan gelen Tokyo'da ders verme daveti üzerine Doğu Asya'nın cazibesine daha fazla dayanamamış ve beş buçuk ay sürecek farklı kültürleri, farklı milletleri keşfetme yolculuğuna 6 Mart 1922 tarihinde eşi Elsa Einstein ile yelken açmıştır. Marsilya'dan deniz yolculuğuna başlayan Elsa ve Albert Einstein Süveyş Kanalı, Seylan, Singapur, Hong Kong ve Şangay üzerinden seyahatlerine devam eder ve Kasım ayında Japonya'ya ulaşır. 1923 yılının Mart ayında da Filistin, İspanya üzerinden Almanya'ya geri dönerek yolculuklarını tamamlar.

6 Ekim 1922-12 Mart 1923 tarihleri arasındaki Uzakdoğu, Filistin-İspanya'ya Nippon Yusen Kaisha'ya ait Japon mürettebatın çalıştığı S.S. Kitano Maru gemisiyle gerçekleştirmiş olduğu seyahati boyunca gezip gördüğü yerler hakkındaki düşüncelerini, karşılaştığı insanlarla ilgili izlenimlerini, sanat, bilim, felsefe, toplumsal olaylar hakkındaki görüşlerini paylaştığı 82 sayfalık notlarından oluşan seyahat günlüğünde yer yer etkileyici bulunduğu doğa olaylarının (bulutlar, volkanlar), gemilerin, kayıkların, mimari eserler ile ilgili çizdiği resimler de görülmektedir.

Einstein'ın seyahati boyunca böyle bir günlük tutmasının nedenini sorgulayan Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü'ndeki Einstein Metinleri Projesi'nde kıdemli editör ve müdür yardımcısı olarak görev yapan Ze'ev Rosenkranz, bu sorunun yanıtını Einstein'ın 15 Nisan 1925 tarihinde Buenos Aires seyahatinde yazmış olduğu "Nasıl da bir macera yaşadım! Günlüğümde okuyacaksınız." notu üzerinden "Hem seyahate katılmayan kızları Ilse ve Margot hem de kendisine okuyacak bir şeyler bırakmak istediği için seyahat günlüğü yazmış olabilir" yorumuyla açıklamıştır. (Einstein, 2019: 21).

Rosenkranz'ın Einstein'ın seyahat günlüklerindeki "sorunlu kısımların" üzerinde durduğu kitabın ilk bölümünde yabancı düşmanlığı adı altında Einstein'ın seyahati boyunca karşılaştığı milletler, etnik gruplar hakkındaki görüşlerini değerlendirmektedir. Kimi zaman karşılaştığı halkları ilkel, barbar, tiksindirici bulan, kimi zaman da çalışkan, egzotik, ilgi çekici olarak tanımlayan Einstein'ın "algısındaki tezatlıklar" bu bölümde ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Dönemin oryantalist, sömürgeci, ırkçı görüşleri üzerinden değerlendirilen Einstein'ın kolonyalist görüşü kabul ettiği, karşılaştığı milletler için yer yer küçümseyen tavırlar takındığı, bazı milletleri biyolojik ve entelektüel olarak aşağı gördüğü, ırkçı bir tutum sergilediği, ulusalcılığı desteklemediği ama ulusal karakterin varlığı kabul ettiği yorumlarında bulunan Rosenkranz kendine "Bu denli hümanist olan biri nasıl bu satırların yazarı olabilir?" sorusunu sormaktadır. Bu sorunun yanıtınıysa Einstein'ın kendindeki Öteki'yi fark edemediği gibi Öteki'ndeki kendisini de fark edememesinde bulmaktadır. (Einstein, 2019: 15-16).

Bu seyahat günlüğüyle her ne kadar okuyucunun Einstein hakkındaki düşüncelerinde kırılmalar oluşuyorsa da Avrupa'nın nefret dolu bir döneminde, Naziler tarafından hedef alınan Yahudi bir bilim insanı olarak çalışmalarını devam ettirmeye çalışan Einstein'ın Öteki'nin karşısında kendini unutulması anlaşılır görülmektedir. "Bir Yahudi olarak, belki siyahilerin ayrımcılık kurbanı olarak nasıl hissettiklerini anlayabilir ve empati kurabilirim" diyen Einstein'ın Öteki'nin karşısında kendini unutmamaya çalıştığı zamanlar da olmuştur (Joseph

ve May, 2018).

Einstein'ın seyahat günlüğünde yer alan tartışmalı ifadeler her ne kadar örtbas edilmeye çalışılmamışsa da Ze'ev Rosenkranz'ın kitabın ilk bölümünde Einstein'ın ırkçı görüşleri ve yabancı düşmanlığı hakkında çok ciddi vurgulamalar yaptığı dikkat çekmektedir. Örneğin; Einstein, Çin ve Çinliler başlığı altında Einstein'ın Şangay'da Çinlilerin cenaze merasimine rastlamasıyla söylemiş olduğu "Bize göre barbarca" sözleri üzerine "oradakileri sert ve insan olarak görmediğini ima eden yorumları devam etmişti." şeklinde yorum yapan Rosenkranz bu yorumda Einstein'ın bir Avrupalı gözünden Çinlilerin cenaze merasimini "barbarca" olarak nitelendirmesiyle onları insan olarak görmediğini vurgulamaya çalışmıştır. (Einstein, 2019: 43) Bunun dışında Port Said'e² vardıklarında Einstein'ın seyahat ettiği gemide oldukça gürültülü bir şekilde satış yapmaya çalışan Levantenler hakkındaki "Cehennemden çıkıp gelmiş gibiydiler" sözü üzerine Einstein'ın bu durumu "Doğuluların Batı medeniyetine taarruzu" olarak gördüğünü savunan Rosenkranz, ünlü fizikçinin Arap satıcılara tiksinti duyduğu için bu nefret söylemlerinde bulunduğunu iddia etmektedir (Einstein, 2019: 38). Oysa aynı Einstein Süveyş Kanalı'na ulaştığında "Arap satıcılar kürek çekiyorlar. Çölün yakışıklı evlatları. Kaslılar. Parıldayan siyah gözleri var. Port Said'dekilerden daha iyi huylular." diyerek Arap satıcılar hakkındaki görüşlerini dile getirmektedir (Einstein, 2019: 121) Einstein'ın bu sözleri Doğulular ve Arap satıcılar hakkında genel bir önyargısının ya da tiksintisinin bulunmadığını, Port Said'deki Arap satıcıların davranışlarından rahatsız olduğu için sert söylemlerde bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Einstein'ın seyahat esnasında karşılaştığı halklar ve etnik gruplar hakkındaki algılarının detaylı bir analizi yapılırken söz konusu Einstein bile olsa onun da bir insan olduğunu ve önyargılara kapılabileceğini, hatalı söylemlerde bulunabileceğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Herhangi bir sansür uygulamadan kişisel görüşlerini yazmış olduğu "günlüğü" üzerinden "ırkçı" ve "yabancı düşmanı" damgalaması yapmanın ne derece doğru olduğu tartışılmalıdır.

Benim açımdan kitap ile ilgili en "sorunlu kısım" kitabı önyargısız bir şekilde okumanın mümkün olmayışıdır. Bunu kitabı elime aldığım andan itibaren bende oluşan izlenimler üzerinden aktarmaya çalışacağım. Japonya Einstein kadar beni de çok etkileyen bir ülke olmuştur. Kitabı görür görmez Einstein'ın gözünden Japonya'yı seyredebileceğim için çok heyecanlandım. Sonrasında kitabın arkasındaki tanıtım yazısında yer alan "Einstein'ın farklı milletlere mensup insanlar ve ırk kavramı hakkındaki tartışmaya açık fikirleri ise günlüğün belki de en sarsıtıcı tarafı" cümlesini okuyunca bir takım önyargılarım oluştuysa da kitabı okuma isteğim azalmamıştı. Kitabın önsözünde Ze'ev Rosenkranz'ın "Einstein'ın bazı halklar hakkındaki yaptığı yorumları yabancı düşmanlığı olarak nitelendirebiliriz." cümlesiyle giderek olumsuz duygulara kapılmaya başladım. (Einstein, 2019: 15) Kitabın ilk 84 sayfasından oluşan "Seyahatnamenin Mazisi" bölümünde Einstein'ın Çinliler, Levantenler, Sihaliler, Hintliler hakkındaki düşüncelerini yabancı düşmanlığı üzerinden incelenmesi, "Einstein, Irk ve Irkçılık", "Einstein ve Öteki", "Einstein ve Sömürgecilik" gibi başlıklar altında Einstein'ın seyahat günlüğü üzerinden algısının ortaya konulmaya çalışılması daha henüz seyahat günlüğünü okumaya başlamadan Einstein'a ve yazdıklarına karşı önyargısız bakmamı imkansız

kıldı. Ze'ev Rosenkranz'ın kendi görüşlerini aktardığı “Seyahatnamenin Mazisi” bölümünün ayrı bir kitapta ya da hiç olmazsa Einstein'ın “Seyahat Günlüğü”nden sonra yer alması belki de Einstein'a ve Einstein'ın yazdıklarını kendi bakış açısıyla değerlendirebilmem için daha sağlıklı olabilir, önyargıya kapılmadan kitabı okumamı mümkün kılabilirdi.

Bu seyahat günlüğünde Einstein'ın sadece karşılaştığı halklar hakkındaki olumsuz yorumları yer almamaktadır. Bir Avrupalı olarak Avrupalıların kültürel kodlarıyla seyahatine çıkan Einstein'ın karşılaştığı kültürlerin kodları karşısındaki değişimi, doğal güzellikler, sanat ve mimari karşısındaki hayranlığı, karşılaştığı milletlerin davranışlarından, yaşam biçimlerinden nasıl etkilendiği de seyahat günlüklerinde görülmektedir. Her ne kadar Rosenkranz Einstein'ın seyahati boyunca Batılı kimliğinin daha çok farkına vardığını, bu seyahatle Einstein'ın daha çok Avrupalı olduğunu savunmuş olsa da Einstein'ın Kolombo'da³ Sinhaliler⁴ ile karşılaştığında günlüğüne yazmış olduğu “Bu insanlara yakından baktığımda artık Avrupalılara karşı sempati duymam imkansız hale gelir, çünkü Avrupalılar çok daha yorgun, çok daha vahşi, çok daha ham ve çok daha açgözlüler” (Einstein, 2019: 133) sözleri ve Avrupa'ya dönüş yolculuğu esnasında Bansu Tsuchii'ye yazmış olduğu mektubundaki “ Japonlar Avrupa ve Amerika'nın medeni tabiatını kabullenebilirler ama kendi ruhunun bu uzaktaki yarıdönerli ucuz süslerden çok daha kıymetli olduğunu bilmelidir.” sözleri Einstein'ın Batılı kimliğini bıraktığı anlara dikkat çekmektedir. (Einstein, 2019: 280)

Kitabı okuyan biri olarak Batılı bir seyyahın gözünden dünyayı seyretmeyi gerçekten çok ilgi çekici bulmuş olsam da Rosenkranz “Gezisinin seyyah tanımına tam olarak uyduğu tek yanı karşılaştığı insanlara ve mekanlara ilişkin bağımsız görüşleriydi” diyerek Einstein'ı seyyah olarak yetersiz görmektedir. (Einstein, 2019: 86) Bir seyahatnamede görmeye alıştığımız kadar gezilen görülen yerlerin ayrıntılı bir tanımını görmesek de yine de gezip gördüğü yerlerin halk kültürüne ait değerlerini paylaştığı kısımları okurken Einstein'ın seyyah yönünü görebiliyoruz. Örneğin; Japonya'da Noh tiyatrosunu izlemesi üzerine yazmış olduğu “Öğleden sonra Noh oyunları. Japon korosu ile antik drama. Çok yavaş hareketler ve maskeler. Dramatik hareketler çok.” ifadesiyle okuyucuya Noh tiyatrosunu kabaca olsa da tanıtmaktadır. (Einstein, 2019: 183) Yine günlüğünde “Tabiat ve mimarinin eşsiz uyum olarak nitelendirdiği Nikko Tapınağı'nın⁵ ziyareti esnasında yazmış oldukları sayesinde Nikko Tapınağı'nın tabiata ait güzelliğinin mimari güzelliğinin hatta dini anlamının bile ötesine geçtiğini, sedir ağaçlarının ortasında muhteşem renklere sahip oymalarla süslenmiş, bir yer olduğunu öğreniyoruz. (Einstein, 2019: 195) Bir bilim adamının yanında bir müzisyen de olan Einstein, Japon müziği ve Japon enstrümanları hakkındaki izlenimlerine, Japon heykelleri ve resimleri üzerine görüşlerine de seyahat günlüğünde yer vermiştir. Karşılaştığı toplumların kılık kıyafeti, kullandıkları taşıtlar hakkında da bilgiler veren Einstein bir Sinhalî balıkçı köyünde günlüğüne yazmış olduğu “Çocuklar çırılçıplak, adamların sadece bellerinde bir kumaş var. Yakışıklı insanlar. Balıkçı kayığı dedikleri birbirine paralel iki parçanın sıkıca birbirine bağlanmasıyla oluşmuş. Hız mükemmel ama oturması rahat değil” sözlerinin üzerine balıkçı kayığının resmini de günlüğüne çizmiştir. (Einstein, 2019: 229) Kudüs'te Kubbetü's-Sahra'nın mimarisi üzerine yazdıkları, Süveyş'in doğal güzellikleri hakkındaki tasvirleri, Çin'de sömürgecilik sonucu kötü muameleye maruz kalanlar hakkındaki görüş-

leri, bir seyahatnamede görmeye alıştığımız kadar detaylı bir anlatım içermese de yine de bir seyyahattan beklediğimiz gezip gördüğü yerlerin sanatının, mimarisinin, siyasetinin, kent sosyolojisinin, yerel özelliklerinin, insanların tanıtımını yapmaktadır. Ekvator'a yaklaştıkları esnada gördüğü tropikal bulutların nasıl oluştuğunu resim çizerek anlatması, bir volkanı tepesinden çıkan buharıyla resmetmesi, elektromanyetik vakum denklemi üzerine çalışmalarını günlüğüne aktarması gibi seyahatnamenin bir bilim insanının elinden çıktığını belli eden noktaların bulunması seyahatnameyi sıra dışı yapmaktadır. Ayrıca bir günlük yazmış olmasının getirdiği nedenlerden dolayı da kullandığı samimi, esprili, renkli dil seyahat raporu okuyormuş hissini hiçbir şekilde uyandırmamaktadır.

Einstein'ın beş buçuk aylık süren Uzakdoğu, Filistin ve İspanya seyahati maceralarını okuyucuyla paylaşan bu kitapta Einstein'ın gezip gördüğü yerlerin tanıtılmasından çok onun bakış açısı, mizahı, eleştirisi ve karşılaştığı halklar karşısındaki hayranlığı görülmektedir. Bu seyahatinde tartışmasız onu en çok hayran bırakan millet Japonlar olmuştur. Kitabın İlave Metinler bölümünde yer alan, Kyoto'da kaldığı dönemlerde oğullarına yazmış olduğu mektuptaki "Japonlar şu ana kadar gördüğüm halklar içinde beni en fazla cezbeden millet. Sakin, mütevazı, zeki, sanatkar ruhlu ve saygılılar. Hiçbir şey gösteriş için yapılmıyor. Her şey yapılması gerektiği için yapılıyor" (Einstein, 2019: 227) sözlerinin yanı sıra günlüğünde yer verdiği, "Sinizmin, hatta kuşkuculuğun esamesinin okunmadığı samimi saygı Japon'un özelliklerinden. Hiçbir yerde olmadığı kadar temiz özlü insanlar. Bu ülke sevilmeli ve takdir edilmeli" sözleri de Einstein'ın Japonlara duyduğu hayranlığı göstermektedir. (Einstein, 2019: 201) Japonya'dan gelen ders verme davetiyle Japonya'yı keşfetme şansı bulan ünlü fizikçi bilimsel teorilerini yaymak için de güzel bir fırsat yakalamıştır. Almanya'daki gergin ortamdan uzaklaşma fırsatı sunan bu davetle birçok ülkeyi gezip görme fırsatı bulan Einstein'ın seyahat günlüğünde paylaştıkları, okuyuculardaki Einstein algısını yeniden şekillendirmiştir. Her ne kadar bu kitapta ırkçılık üzerine çok fazla vurgu yapmış olsa da Ze'ev Rosenkranz'ın okuyucunun seyahatnamenin bütünlüğünü yakalayabilmesi için kitaba yapmış olduğu eklemeler Einstein'ın yazdıklarının kesin bir şekilde algılanabilmesini sağlamıştır. Öte taraftan Rosenkranz'ın kitapta sıklıkla vurguladığı "Öteki'nin karşısında kendini kaybetmesi" sorunu Einstein'ın "ırkçı" olması sorununu doğurmuştur. Hasan Münüsoğlu'nun 2017 yılında yayımlanan *İrk Lekesi* kitabında da belirtmiş olduğu gibi duygusal ve ideolojik söylemin bir parçası olan ırk kavramının çeşitli paradigmlar çerçevesinde antropoloji bilimine bulaştırdığı "İrk lekesi" bu sefer de Einstein'a bulaşmış gibi gözüküyor.

Notlar

- 1 Albert Einstein; 1896 yılında Zürih Politeknik Okulu'nda eğitim görmüştür. 1905 yılında doktora derecesini, 1922 yılında da Nobel Ödülünü kazanmıştır. 1933 yılında Princeton Üniversitesi'nde Teorik Fizik kürsüsünde profesör olarak görev yapmıştır.
- 2 Port Said ya da Bur Said, Kuzey Mısır'da Akdeniz kıyısında ve Süveyş Kanalı yakınlarında bir kenttir. Ayrıca Mısır'ın Port Said ilinin idari merkezidir.
- 3 Kolombo, Sri Lanka'nın en büyük şehri ve başkentidir.
- 4 Sri Lanka adasına özgü Hint-Aryan dili konuşan bir etnik gruptur.
- 5 Japonya'nın *Nikkō* kentinde bulunan bir Şinto tapınağıdır.

Kaynaklar

- Einstein, A. (2019). *Einstein Seyahatnamesi: Uzakdoğu, Filistin&İspanya 1922-1923*, Yayına Hazırlayan: Ze'ev Rosenkranz, İstanbul: Kronik Kitap.
- Münüşoğlu, H. (2017). *İrk Lekesi: Türkiye'de Antropolojinin Kurulma ve Kurumsallaşma Sorunlarına Tarihsel Bir Yaklaşım: DTCF Örneği*, Ankara: Heretik Yayınları.
- Komireddi, K. (2018). Book review: 'The Travel Diaries of Albert Einstein' is a tawdry attempt to sully his name. *Arts & Culture* : <https://www.thenational.ae/arts-culture/books/book-review-the-travel-diaries-of-albert-einstein-is-a-tawdry-attempt-to-sully-his-name-1.748852>, (ET:29.10.2019).
- Joseph, Y. ; May, T. (2018). Einstein: brilliant physicist, humanitarian - and racist?. *The Irish Times*: <https://www.irishtimes.com/culture/books/einstein-brilliant-physicist-humanitarian-and-racist-1.3538862>, (ET:30.10.2019).
- Vitaliev, V. (2018). Book review: 'The Travel Diaries of Albert Einstein' ". *E&T Engineering and Technology* : <https://eandt.theiet.org/content/articles/2018/06/book-review-the-travel-diaries-of-albert-einstein/>, (ET:27.10.2019).